

Primeres valoracions dels treballs d'excavació al sector nord del recinte superior del Castell de Xivert (Alcalà de Xivert, el Baix Maestrat)

Ferran Falomir Granell*
Joan Palmer Broch**

Resumen

La intenció de esta breve nota es dar a conocer el alcance de la última excavación realizada en el recinto superior del Castillo de Xivert, en Castellón. Los niveles excavados recogen básicamente toda la secuencia de la ocupación islámica y cristiana, llegando a documentar la última fase de ocupación ibérica, de finales del siglo II y principios del I aC.

Abstract

The aim of this brief report is to present the scope of the latest archaeological intervention carried out at the upper area of the Castle of Xilvert, in Castellón. The excavated levels basically include the whole chronological sequence of the Islamic and Christian occupations, and even the latest stage of the Iberian occupation (dating from the end of the second century to the beginning of the first century BC) has been documented.

ANTECEDENTS

Al llarg dels mesos de setembre, octubre i novembre del 2005 s'han dut a terme els treballs contemplats en el projecte licitat i gestionat per la Diputació de Castelló i que han consistit en la restauració i excavació parcial del recinte superior del Castell de Xivert; es a dir, en el recinte sobirà. Aquests treballs han consistit bàsicament en dos tasques ben definides: la restauració i consolidació de les construccions medievals, les restes dels quals han arribat en mes o menys bon estat de conservació fins l'actualitat i aquells treballs que tenen a veure amb l'excavació arqueològica,

en un primer moment pretesament íntegra, de la estratificació acumulada al llarg d'aproximadament tres mil·lennis al cim de la elevació on es situa el castell.

Es justament sobre aquesta última activitat de la qual volem donar una primera valoració tenint en compte que el projecte i dotació pressupostària han estat superats per les troballes i el desenvolupament de les excavacions.

El projecte desenrotllat per nosaltres ha estat, bàsicament, deutor en la forma i contingut del presentat en el seu dia a la mateixa Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (AA.VV, 2003). Aquest, que va obtenir el vist-i-plau dels matei-

* Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques. Diputació de Castelló. Complex Penyeta Roja, apartat 316. 12080-Castelló de la Plana. <ferranfalomir@yahoo.es>

** Arqueòleg. Avgda. Almassora, 83, 4-E. 12005. Castelló de la Plana.

Figura 1. Planta de la capella templària adossada a la torre celoquia.

xos tècnics de la institució, contemplava tots els treballs adequats per a la posada en valor d'unes estructures de gran vàlua patrimonial i històrica de la província de Castelló.

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

En aquest lloc està de més ressaltar la importància que el Castell de Xivert té, juntament amb l'aljama morisca, tant a nivell arquitectònic i monumental com el seu important pes dins dels treballs d'investigació en arqueologia medieval i la història moderna (Bazzana, 1976; Hernández Ruano, 2003) i més en l'àmbit de la historiografia castellanenca; pes que per extensió s'allarga al mateix terme municipal d'Alcalà de Xivert i la comarca a la qual pertany. De fet, es justament en el recinte superior on destaca la imponent arquitectura andalusí i la més efectiva arquitectura de conquesta de les ordes militars, que durant la ocupació feudal, van desenvolupar aprofitant les infraestructures precedents. Per sota d'aquestes però, encara trobem les restes de la ocupació continuades des de l'edat del bronze fins al moment

que la cultura ibèrica es dilueix en la infraestructura econòmica i política del món romà. (AA. VV., 1997, 2002; Neumaier, De Antonio, Vizcaíno, 1998; Neumaier, 2000)

Era per tant ineludible, continuar les investigacions arqueològiques en un assentament on les investigacions prèvies havien posat en evidència, la especial importància que al marge de les estructures verticals observables presentava la estratificació. D'aquesta forma i tenint en compte el pla director elaborat per l'equip que des de la dècada passada ha treballat de forma intermitent (AA VV., 2003; Hofbaueroba, 2000), es va dividir el recinte superior en diversos sectors, segons una primera planificació i estratègia que ha desembocat en un pla de treball centrat en:

- La neteja i desenrunament dels materials que reomplen la cisterna construïda pels templers. Aquesta tasca no s'ha pogut finalitzar, donada la gran quantitat de pedres (algunes d'elles treballades) i la falta d'espai on posar-les. Fins que no es trobi un lloc definitiu on dipositar-les i al no haver estat conclusos els treballs d'excavació, s'ha pen-

Figura 2. Vista de les estructures recuperades de l'ibèric final; tallades per les construccions medievals cristianes.

sat en deixar-les dins de la cisterna, per a que no dificulten els futurs treballs a realitzar.

- Excavació de la torre celoquia, de la qual hem pogut confirmar la seva edificació en època almohade, dins del primer terç del segle XIII. La datació efectiva ha estat possible gràcies a la gran quantitat de material recuperat dins del seu reblliment, doncs era una torre farcida en el seu primer cos.

- Excavació de la sedimentació que cobria la totalitat de la capella edificada pels templers, contrastant-ne la seva cronologia pels materials arqueològics (mitjans del segle XIII) amb les fonts documentals; s'ha posat al descobert la totalitat de la seva extensió i estat en la qual s'ha trobat, totalment espoliada ja des d'antic i conservant-se parcialment el seu paviment original. Hem pogut documentar mitjançant una cala realitzada en aquest espai que, al contrari d'allò que es pensava, es conserven encara part de les estructures i estrats que pertanyent a les fases prehistòriques i protohistòriques sota el paviment de la capella.

- Excavació de l'espai que les fons d'època moderna anomenen com a cuines i cavallerisses. Aquest espai no ha pogut ser excavat en la seva totalitat degut a la important quantitat de restes estructurals trobades, la qual cosa ha fet que els treballs hagin avançat amb la precisió metodològica que els llocs pluriestratificats requereixen. Les cotes on s'ha arribat en aquesta intervenció, corresponent cronològicament amb la última fase d'ocupació ibèrica, desenvolupada durant el segle II i primer quart del segle I aC. La major part de les restes excavades pertanyent als darrers moments d'ocupació islàmica, d'època almohade, tot i que hem pogut documentar la evolució arquitectònica des de la primera fase d'ocupació islàmica d'època califal, sempre tenint en compte que els resultats son provisionals.

CONCLUSIONS

En aquesta intervenció amb prou feines hem intuït l'entramat urbanístic i estructural de l'última fase d'ocupació ibèrica, restant encara per excavar en extensió les fases prehistòriques i protohistòriques. En canvi, hem pogut documentar mitjançant el material ceràmic contingut en la estratificació com el recinte superior va estar ocupat ininterrompudament durant tot el període islàmic. El canvi radical el troben duran la primera ocupació cristiana, on es fan les reformes que a nivell estructural són ben visibles i que aprofiten segons els seus interessos les estructures anteriors. En quant al seu abandó, tot fa pensar que ja a l'últim terç del segle XV el recinte superior ha perdut les seves funcions i la seva ocupació es fa intermitent, donat que la vaixela de taula, representada per la pisa blava i daurada deixa de renovar-se i no presenta formes i decoracions que vagin més enllà del tercer quart del XV i són inexistents les dels segle XVI. Es a dir, molt abans que al 1521 l'agermanat Estellés cales foc al conjunt del castell i l'aljama.

Pel que fa les futures propostes d'actuació mantenim com a prioritàries els objectius i motivacions que han dut a la execució d'aquest projecte, que passen per la restauració i consolidació de les estructures conservades, sense deixar a banda el veritable objectiu de tota actuació sobre el patrimoni, que és l'adequació per a la seva difusió i visita. Es per tant necessària la intervenció arqueològica que faci possible la correcta lectura i enteniment de les diferents fases d'ocupació que s'han anat succeint al llarg dels últims tres mil anys.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV (1997): *Castell de Xivert 1996-1997, trabajos de investigación y recuperación*. Alcalá de Xivert.
- AA.VV (2002): *Castell de Xivert 1997/2001*. Alcalá de Xivert.
- AA.VV (2003): *Documentación, consolidación y excavación del sector norte del recinto superior del castill de Alcalá de Xivert, Castellón*. Proyecto de intervención depositado en la sección de Patrimonio Cultural de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat valenciana. València.
- BAZZANA, A. (1976): *Problemes d'architecture militaire au Levant espagnol: le chateau d'Alcalá de Chivert*. Châteu-Gaillard. Études de castellologie médiévale. VIIIe Colloque International (Bad-Münstereifel, 1976), pp. 21-46. Caen.
- HERNÁNDEZ, J. (2003): *Historia económica de los moriscos valencianos de Xivert. Desarrollo económico y aculturación*. Centre d'Estudis del Maestrat, 5, pp. 225. Historia del Maestrat. Benicarló.
- HOFBAUEROVA, V. (2000): *Restauración del castillo de Alcalá de Xivert*. Centre d'Estudis del Maestrat, 64, pp. 61-68. Benicarló.
- NEUMAIER, J. (2000): *Un nuevo yacimiento de campos de urnas en el arco central mediterráneo: el Castell de Xivert*. Revista d'Arqueologia de Ponent, 10, pp. 327-335. Universitat. Lleida.
- NEUMAIER, J., DE ANTONIO, J. M., VIZCAÍNO, D. (1998): *Excavaciones de salvamento en el Castell de Xivert (Alcalá de Chivert, Castellón)*. Avance del estudio de las fases pre y protohistóricas. Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló, 19, pp.195-219. SIAP. Diputació. Castelló de la Plana.